

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ АКТИВІЗАЦІЇ

Стратегія сталого розвитку та структурно-інноваційної перебудови української економіки на 2004-2015 роки, розроблена з ініціативи Президента України, виражає одностайну думку провідних вітчизняних науковців та відомих політиків щодо необхідності активізації в Україні інвестиційної діяльності, забезпечення структурно-технологічної модернізації, утвердження інноваційної моделі розвитку економіки, забезпечення сталого економічного зростання. На сьогоднішній день інноваційна політика виступає стрижневим блоком економічної стратегії всіх високорозвинених країн світу і розглядається ними як найважливіший засіб забезпечення сталого динамічного зростання економіки. Так, на науково-практичній конференції, присвяченій обговоренню „Стратегії сталого розвитку та структурно-інноваційної перебудови української економіки на 2004 – 2015 роки” (квітень 2004 р.) вказувалось, що „80% зростання ВВП розвинених країн досягається саме завдяки новітнім технологіям” [1].

У зв'язку з цим інноваційно-інвестиційна діяльність перебуває під пильною увагою науковців. Різноманітним її аспектам приділено увагу у працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів як О.І. Амоші, С.С. Аптекаря, М.Г. Білопольського, Д.П. Богині, А.С. Гальчинського, В.М. Гейця, Б.М. Данилишина Б., М. І. Долішного, С.І. Дорогунцова, І.І. Лукінова, Ю.В. Макогона, Е. Рейзвіха, П. Ромера, Р. Лукаса, Р.Дж. Барро, А.І. Сухорукова, Л.Г. Чернюк, М.Г. Чумаченка, В.С. Яцкова та ін. Однак, незважаючи на досить глибоку теоретичну і

практичну розробленість даної теми, необхідними вбачаються подальші наукові дослідження у цій галузі, що обумовлено, передусім, низьким рівнем інноваційно-інвестиційної активності в Україні (при наявності великого наукового потенціалу, особливо ракетно-космічної, авіаційної, суднобудівної галузей, енергетичного машинобудування і т.д.; потужній освітній системі тощо).

Метою даної статті є аналіз інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні і визначення основних напрямів її активізації на сучасному етапі. Об'єктом дослідження обрано інноваційно-інвестиційну діяльність в Україні. Поставлена мета передбачає послідовне вирішення наступних завдань: аналіз інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні; оцінка залучення прямих іноземних інвестицій у вітчизняну економіку на сучасному етапі; визначення джерел фінансування інвестицій; розробка та наукове обґрунтування основних напрямів активізації інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні.

На сьогоднішній день стан інвестиційного процесу в Україні характеризується відходом банків від довгострокового кредитування виробничого сектора, ослабленням державного регулювання інвестиційного процесу в цілому, продовженням експорту капіталу за кордон, недостатністю коштів у обороті, недосконалістю і нестабільністю правової бази, високим ступенем підприємницького і кредитного ризиків, недосконалістю інвестиційної інфраструктури.

Як уже відзначалося, високі темпи економічного зростання можливі лише за умови підвищення інвестиційної активності. Приріст інвестицій у економіку має перевищувати темпи зростання ВВП (за підрахунками вчених для України – у 2,5 – 3 рази). Світовий досвід показує, що для стабільного економічного зростання інвестиції повинні бути на рівні 19 – 25% ВВП. В Україні зазначений показник у довгостроковому періоді має тенденцію до скорочення – з 23% у 1990 р. до 16,8% у 2002 р. Слід, однак,

відзначити деяке його зростання впродовж 1997 – 2002 рр. від 13,3 до 16,8% [2].

В останні роки в Україні спостерігається позитивна тенденція зростання обсягів інвестицій у основний капітал (винятком стали лише Донецька, Херсонська і Сумська області). Так, у 2002 р. порівняно з попереднім роком приріст інвестицій становив 14,1%; у 2003 р. – 27,7% [3]. Аналіз технологічної структури інвестицій в основний капітал дозволяє констатувати існування позитивної тенденції зростання питомої ваги витрат на придбання машин, обладнання, устаткування для новозбудованих об'єктів і для реконструкції діючих підприємств. Так, у 2003 р. частка зазначених витрат складала 56% від загального обсягу [3].

Незважаючи на деяку активізацію інвестиційної діяльності, в Україні не відбувається адекватна технологічна модернізація та структурна перебудова економіки, високою лишається питома вага морально і фізично застарілих основних виробничих фондів. Вартість введених нових засобів праці у 2002 р. становила лише 3,6% вартості виробничих фондів. Такі темпи оновлення ОВФ не сприяють виготовленню продукції, що користуватиметься попитом на світових ринках.

Щодо джерел інвестування, то активізація інвестиційної діяльності у 1997 – 2002 рр. була забезпечена саме внутрішніми джерелами капітальних вкладень, насамперед, коштами підприємств (65,8%), які на цей час є дуже обмеженими і за існуючої досить складної фінансової ситуації компенсуються нарощуванням заборгованості підприємств, що, природно, не може бути сталим підґрунтям для подальшого розвитку цього процесу. По суті, кредитні ресурси, частка яких у загальному обсязі інвестування становить лише 5,3%, випадають із сфери довгострокових інвестицій і зосереджуються в короткостроковому обороті. У такій ситуації невідкладним є розширення сфери довгострокового кредитування, а також

суттєве збільшення іноземного інвестування (у 2002 р. його частка становила лише 5,6%).

Україна не посіла належного місця в міжнародному розподілі капіталів, що виступає ключовою ознакою сучасних міжнародних інтеграційних процесів і основою економічного зростання: загальний обсяг прямих іноземних інвестицій на 1. 01. 2004 р. склав лише 6,6 млрд. дол. США (на 1 українця - 139 дол.), у той час як реальна потреба в них на початку 90-х рр. оцінювалася у 40 – 70 млрд. дол. США. Тенденція динаміки прямих іноземних інвестицій в Україну на сьогоднішній день є позитивною: за останній рік вперше за роки незалежності України їх приріст перевищив 1 млрд. дол. США. Однак, порівняно з іншими східноєвропейськими країнами, їх обсяг є недостатнім (Польща отримує прямих іноземних інвестицій у обсязі у 14 разів, Угорщина – у 12, Чехія – у 10 разів більшому, ніж Україна). Причиною цього виступає несприятливий інвестиційний клімат у державі. За оцінками експертів Українсько-європейського консультативного Центру із 6 груп факторів, що його визначають (політичні, правові, економічні, соціальні, екологічні, геополітичні), високу оцінку мають лише соціальні (що характеризують український персонал) та географічне розташування країни. Інші мають або низьку позитивну (політичні), або негативну оцінку. На інвестиційну привабливість України для іноземних інвесторів негативно впливає її імідж країни з високим рівнем корумпованості. Так, у звіті Міжнародної організації Transparency International за 2001 рік, що визначає рейтинг 91 країни за рівнем корумпованості, Україна посідає 9 місце.

За регіональною привабливістю для зарубіжних інвесторів перше місце посідає Київ (34,6% усіх іноземних інвестицій), Київська, Донецька, Дніпропетровська, Запорізька та Одеська області. Серед найменш інвестиційно привабливих областей виділяють Чернівецьку, Хмельницьку, Тернопільську, Вінницьку, Кіровоградську області. Серед галузей

вітчизняної економіки у 2001 році найбільшу інвестиційну привабливість мали харчова промисловість (16,0 % від загального обсягу прямих інвестицій), внутрішня торгівля (18,5 %), машинобудування і металообробка (8,8%), транспорт і зв'язок (7,2%), хімічна і нафтохімічна промисловість (4,1%) [2].

У роботі по активізації інвестиційної діяльності важливе значення має підвищення інноваційної спрямованості інвестицій. Мається на увазі їх спрямування на модернізацію основних фондів, виробничих технологій, механізмів корпоративного управління підприємством тощо. Україні притаманний надто повільний перехід до інноваційної моделі розвитку економіки. Так, у 2002 р. частка видатків бюджету на науку в Україні складала 0,3% ВВП (у економічно розвинутих країнах згаданий показник становить близько 4%). На сьогоднішній день, у промисловому комплексі України домінуючими є виробництво третього та четвертого технологічних укладів (важке машинобудування, виробництво і прокат сталі, суднобудування, кольорова металургія, органічна та неорганічна хімія), питома вага яких становить 94%. П'ятий технологічний уклад (комп'ютеризація, інформатизація, сучасні галузі електротехнічної промисловості, приладобудування, будівництво високотехнологічних приладів, авіаційна, медична, хімічна, фармацевтична промисловість) не перевищує 5%, а шостий (мікробіологічна промисловість, наукомістка і високотехнологічна медична техніка, види діяльності, засновані на біотехнологіях, біоінженерії) – одного відсотка. Це свідчить про те, що економіка України розвивається фактично без наукових розробок.

У 2003 р. частка українських підприємств, що займалися інноваційною діяльністю становила всього 12,7% (у середині 90-х років – 18 – 20%), у той час, як у провідних країнах ЄС згаданий показник коливається у межах 60 – 70%. Як правило, більш активно впроваджували інновації великі підприємства з кількістю працюючих понад 5000 осіб,

більше 80% інноваційно активних підприємств склали підприємства колективної форми власності [2].

За період 2000 – 2003 рр. частка підприємств, що впроваджували нові технологічні процеси скоротилася з 27 до 23,5%, що освоювали виробництво нових видів товарів народного споживання – з 69 до 65,3%, дещо зросла частка (та все ж вона лишається мізерною) підприємств, що проводили комплексну механізацію і автоматизацію виробництва – з 12,1 до 13,9%. Кількість впроваджених прогресивних технологій за 2000 – 2003 рр. скоротилася на 18,6% (всього впродовж 2000 – 2003 рр. промислові підприємства України освоїли близько 5,4 тис. нових технологічних процесів), в той же час помітно збільшилось число найменувань освоєних нових видів продукції (на 49,1%), у т.ч. товарів народного споживання – на 27,9% [2]. Низьким в Україні лишається також рівень фінансування венчурних підприємств та рівень патентування.

Найбільш вагомими причинами низького рівня інноваційної активності в Україні на сучасному етапі бачаться наступні: недостатньо ефективна державна політика щодо підтримки інновацій; відсутність налагодженої системи ефективного фінансування інноваційної діяльності; високий економічний ризик інвестування сфери високотехнологічного виробництва; дефіцит власних коштів підприємств (за їх рахунок у 2002 р. здійснено 71,1% інвестицій у інновації); висока вартість кредитів; низький рівень внутрішнього платоспроможного попиту на науково-технічну продукцію; нерозвиненість інноваційної інфраструктури для поєднання ланок "наука - виробництво"; переважання у структурі вітчизняної економіки сировинних галузей і галузей первинної обробки, які мають низький потенціал інноваційної активності; недостатня кількість висококваліфікованих кадрів у сфері інноваційної діяльності.

Для вирішення зазначених проблем, а також з метою виходу на світові ринки з конкурентоспроможною високотехнологічною продукцією

з 1999 року в Україні почали створюватись технологічні парки. За 2000 – 2003 рр. обсяг реалізованої інноваційної продукції підприємств, що входять до складу восьми зареєстрованих в Україні технологічних парків, склав більше 2068,7 млн. грн. (у 2003 р. згаданий показник становив 1284,5 млн. грн., що у 2 рази вище порівняно з 2002 р.). До Державного бюджету та державних цільових фондів у 2003 р. технопарками було перераховано 43,9 млн. грн., що майже вдвічі перевищує показник 2002 року. Усього за період 2000 – 2003 рр. до Державного бюджету і державних цільових фондів технопарками було перераховано 75,4 млн. грн. [4]. Окрім надходжень до бюджету, технологічні парки в Україні на нинішньому етапі вирішують проблему зайнятості населення. Так, у інноваційно-інвестиційних проектах, які реалізуються технопарками, на цей час задіяно понад 32 тис. осіб [4].

Базуючись на проведеному вище аналізі інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні, найважливішими заходами, покликаними сприяти розбудові в Україні інноваційної моделі розвитку економіки, на нашу думку, мають бути:

- нарощування обсягу інвестицій та підвищення їх ефективності (з цією метою необхідно підвищити рівень валового нагромадження, зменшити податковий тиск і рівень державного споживання, збільшити питому вагу державних інвестицій тощо);

- структурна перебудова економіки у напрямку підвищення частки високотехнологічних галузей з великою часткою доданої вартості (економічними важелями можуть стати пільгове оподаткування коштів підприємств, спрямованих на освоєння інноваційних технологій і продукції, запровадження інформаційних технологій, сучасних телекомунікаційних засобів; зменшення податку на прибуток на певну частину загальної вартості інвестицій в устаткування, особливо під час реконструкції чи модернізації підприємства; державне страхування

кредитів приватних банків, наданих на виконання інноваційних проектів тощо);

- залучення іноземного капіталу в інтересах інноваційного розвитку економіки (поліпшення загальних умов для інвестицій, вдосконалення нормативно-правової бази);

- вдосконалення системи державного управління інноваційним розвитком економіки (фінансування досліджень щодо обґрунтування пріоритетних напрямів інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні; визначення повноважень і обов'язків органів державного управління всіх рівнів щодо інноваційного розвитку економіки; формування інноваційної інфраструктури, яка б ефективно поєднувала освіту, науку і виробництво; відпрацювання механізмів стимулювання інвестиційної активності суб'єктів господарювання, наприклад, через державне замовлення на інноваційну продукцію; вдосконалення нормативно-правової бази для здійснення інноваційного розвитку вітчизняної економіки);

- формування інноваційної культури у суспільстві, підготовка спеціалістів з менеджменту інноваційної діяльності.

Література:

1. Г. Іщенко Маємо працювати на випередження // Урядовий кур'єр. - 28 квітня 2004 року. - № 80. - С. 10.
2. Статистичний щорічник України за 2002 рік / За ред. О.Г.Осауленка. – К.: Техніка, 2003. –
3. А. Гальчинський, С. Львовчкін Становлення інвестиційної моделі економічного зростання в Україні // Економіка України. - 2004. - № 6. - С. 4 – 11.
4. Аналітичні матеріали форуму "Інновації. Інвестиції. Інтеграція". Механізми та інструменти становлення інвестиційно-інноваційної моделі економічного розвитку України за умов глобалізації. – К, 2004.